

در محله‌های بسیاری از شهرهای ایران، زنان مذهبی در جلسات عقیدتی در منازل شرکت می‌کردند. اما تغییرات اجتماعی، ساختارهای سنتی گرهمایی‌های زنانه را تحت پوشش قرار داده است

روایتی زنانه از تاریخ اسلام

بررسی و تحلیل نمایش فاطمه، هفت فراز از زندگی حضرت زهرا(س)

فاطمه فیروزآبادی

کارشناس ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه تهران

در این ایام نمایش «فاطمه» میزبان زنان کشور است؛ این نمایش که به هفت فراز از زندگی حضرت زهرا(س) از ولادت تا جاودانگی می‌پردازد، برای سومین سال متوالی است که اجرا می‌شود. البته در اجرای جدید از این نمایش تغییراتی در محتوا و قالب صورت گرفته است. این نمایش که کاری از گروه «هنر

قدس» و به کارگردانی مریم شعبانی است از ۲۲ تا ۲۶ دی ماه در حوزه هنری به روی صحنه می‌رود. از آن جا که «فاطمه» کاری از زنان هنرمند، با مخاطب زنانه و با موضوع زندگی برترین زن عالم است در یادداشت پیش رو به ابعاد هنری و محتوایی این اثر می‌پردازیم.

صحنه‌ای مطرح می‌کند که ملامت از رنگ‌های روشن است. قلبی شکسته و صدای حزن آلود بالطاقتی تمام عیار، لباس موقر و صورتی رنگ از این امت گلایه می‌کند. تنها نقش منفی این تئاتر لوسیفراست که او هم فاقد کراهت منظر است. شاید این را بتوان بخشی از تفاوت یک روایت زنانه با روایتی مردانه از تاریخ دانست.

اقتصاد تئاتر

بسیاری از تئاترها تلاش می‌کنند تا از دکورهای مینیمال استفاده کنند. صحنه‌ای خلوت که باشکوه بازی بازیگر شلوغ می‌شود. اگر تجربه دیدن تئاتر در تالار وحدت را داشته باشید، احتمالاً جابه‌جایی صحنه، بالا و پایین رفتن آن یا گاهی دکورهایی از جنس چوب و نور و یونولیت که معلوم است هزینه‌های زیادی را بر دوش سازندگان گذاشته است به یاد می‌آورد. یکی از ویژگی‌های قابل توجه در هر تئاتر می‌تواند میزان خلاقیت استفاده از ابزارهای محدود برای فضا سازی باشد. تئاتر فاطمه در بعضی از صحنه‌ها موفق شده بود که با ابزار محدود تصویرهای به یادماندنی‌ای را در ذهن مخاطب ایجاد کند. احتمالاً این را هم بتوان تا حدودی از ویژگی تئاترهای زنانه دانست؛ در واقع زنان در استفاده از ابزارهایی محدود برای گرفتن خروجی‌هایی شگفت‌انگیز تبحر دارند.

در نهایت نمی‌توان این تئاتر را از لحاظ نمایشنامه و تکنیک بی‌نظیر دانست اما می‌توان دوستش داشت، اشک ریخت و از خلاقیت‌ها و لطافت‌های زنانه آن لذت برد.

در تئاتر فاطمه به نقش‌های مؤثر زنان در عرصه‌های مختلف تاریخی اشاره می‌شود؛ به فداکاری زنان جنگاوری همچون نسیم در جنگ احد، همراهی و نفوذ کلام زنانه همچون فضا، فداکاری حضرت خدیجه (س) و بسیاری از زنان دیگر که بار تاریخ اسلام را به دوش کشیده‌اند

میان رفته شود.

رقص رنگ و لطافت

شاید شما هم مخاطب بسیاری از تئاترهای تاریخی بوده باشید. تاریخ توأم با اتفاقات تلخ و شیرین است اما گزاره‌های محدودی از وقایع در ذهن مخاطبان به یادگار می‌ماند. سفیدی بال فرشتگان، صورت ملیح و لباس جوانی حضرت زهرا(س)، رنگ لیمویی لباس کودکی ایشان، آبی رودها و گل صورتی کنار دکور بیشترین رنگ‌هایی است که از این نمایش در ذهن باقی مانده است. در تئاترهای فاطمه عموماً سعی می‌شود که صحنه به آتش کشیدن در

به نمایش درآید. عموماً صحنه‌هایی با اضطراب که نمایشگر خشونت تاریخ با دختر پیامبر(ص) است پیش روی مخاطب به تصویر کشیده می‌شود و صداهایی زمخت و چهره‌های عبوس دستور به تعرض به حریم اهل بیت را می‌دهند. تئاتر فاطمه چهره‌های عبوس و صداهای زمخت کمتری در خود دارد. حتی روایت به آتش کشیدن در راهم در

که مضامین خود را در لایه‌های استعاره و داستان‌های پیچیده به مخاطب انتقال دهند و واضح است که موفق بوده‌اند مخاطب خاکستری بیشتری را به خود جذب کنند. تئاتر فاطمه در کنار تمام جذابیت‌های بصری‌ای که به تصویر می‌کشد، راوی تاریخی بدون روتوش و عاری از استعاره داستانی است. مخاطب، خود را پیش روی چند گریز از تاریخ اسلام می‌بیند که اگر پیش‌زمینه‌ای نسبت به آن واقعه تاریخی نداشته باشد، فهم پیچ‌وخم‌های آن برایش دشوار می‌شود؛ لذا مخاطب مذهبی یا مسلط بر تاریخ اسلام استفاده بیشتری از این تئاتر خواهد برد.

اگرچه این مسأله دامنه مخاطبان این تئاتر را محدود می‌کند اما به نظر می‌تواند جایگزین مدرن و مناسبی برای محافل قدیمی زنان مذهبی به شمار بیاید. در محله‌های بسیاری از شهرهای ایران، زنان مذهبی در جلسات عقیدتی در منازل شرکت می‌کردند. تغییرات اجتماعی، ساختارهای سنتی گرهمایی‌های زنانه را تحت پوشش قرار داده است؛ حال به نظر می‌رسد که این نوع ابزارهای مدرن می‌تواند به صورت مقطعی و مناسبی به گرهمایی‌های زنان مذهبی کمک کرده و تا حدودی جایگزین ساختارهای سنتی تقریباً از

قهرمانان ارزشمند

در سال‌های اخیر شاهد تئاترهای ارزشی و مذهبی زیادی بوده‌ایم. حتی بسیاری از نهادها به سراغ بازیگران یا چهره‌های سینمایی رفته‌اند تا به وسیله زیبایی چهره و ظاهر افراد یا شهرت بازیگران موفق به جذب مخاطب به این نمایش شوند. این مطلب در خصوص زنان، بیشتر نیز خودنمایی می‌کند. چنان‌که زیبایی ظاهری زن جزو اولویت‌های بالای انتخاب وی به عنوان نقش اصلی نمایش قرار داده می‌شود. در تئاتر فاطمه بیشتر چهره‌ها در پشت نقاب بودند. با وجود این موضوع مخاطب می‌توانست نقش‌ها را دوست داشته باشد و با آنان ارتباط برقرار کند. این مسأله نشان‌دهنده موفقیت یک تئاتر در ایجاد نظام ارزشی مورد نظرش است؛ اینکه مخاطب، قهرمانان داستان را به دلیل صفات پسندیده‌ای که از آنان روایت می‌شود یا حتی مهارتی که در بازی بدنی و لحن دارند و نه صرفاً به دلیل چهره‌های دوست‌داشتنی باشد و دنبال کند. البته که این مسأله در بسیاری از تئاترهای مذهبی رخ می‌دهد اما در بسیاری از همین تئاترها چهره کاراکترهای منفی بسیار زشت‌گرم شده و چهره شخصیت‌های مثبت با ظاهری زیبا نشان داده می‌شود تا مخاطب از طریق زیبایی چهره نسبت به آنان احساس پیدا کند.

برای مثال در تئاتر فاطمه به نقش‌های مؤثر زنان در عرصه‌های مختلف تاریخی اشاره می‌شود؛ به فداکاری زنان جنگاوری همچون نسیم در جنگ احد، همراهی و نفوذ کلام زنانه همچون فضا، فداکاری حضرت خدیجه (س) و بسیاری از زنان دیگر که بار تاریخ اسلام را به دوش کشیده‌اند و در این موقعیت‌ها مخاطب بیشتر جذب صفات شخصیت‌های داستان می‌شود؛ صفاتی همچون شجاعت، فداکاری، استقامت، صلابت و بسیاری از ویژگی‌های دیگر که در کنار لطافت زنانه خودنمایی می‌کنند.

مخاطب خاص

در ابتدای ورود، بیشتر مخاطبان با پوشش چادر به نظری‌ی رسند. محل اجرای تئاتر و موضوع آن متضمن مخاطبی خاص است اما محتوای این تئاتر خود به این مسأله دامن می‌زند. در سال‌های گذشته تئاترهای زیادی به بهانه مناسبت‌های مذهبی، سعی در روایتگری تاریخ اهل بیت(ع) داشته‌است اما بسیاری از آنها تلاش کرده‌اند

